

DE POLITIEKE PARTIJEN EN DE KATHOLIEKE KIEZERS

Ontwikkelingen na 1945

Xavier MABILLE

Uit een analyse van het politiek kanaal van de katholieke wereld na 1945 leidt de auteur af dat deze geleidelijk aan het desintegreren is. Waar de politieke uitdrukking van deze wereld aanvankelijk een eenheid vormde worden de pluralistische tendensen steeds sterker. Naarmate de christelijke kiezers thans ook aangesproken worden door alle andere politieke formaties, wordt de centrumpositie van de christelijke partijen steeds onbehaaglijker.

1. Inleiding

Na de Tweede Wereldoorlog hebben een aantal fases elkaar opgevolgd: in de eerste fase streeft slechts één enkele partij met duidelijk christelijke referentie naar het monopolie van de politieke vertegenwoordiging van de katholieke wereld; in de

tweede fase doet zich in het algemeen een zekere deconfessionalisering van het politieke leven voor; in de derde fase worden de noodzakelijke aanpassingen aan de institutionele veranderingen doorgevoerd, met beduidende verschillen tussen het Vlaamse en het Franstalige landsgedeelte. Het keerpunt ligt ongetwijfeld tussen de eerste en de tweede fase en valt praktisch samen met de vervanging van de Belgische primaat, sterk begaan met de eenheid van politieke uitdrukking van de katholieke wereld: de ontwikkelingen die de Kerk, in België en elders, heeft doorgemaakt, zijn aan deze politieke veranderingen zeker niet vreemd.

2. Het christen-democratische monopolie

De Christelijke Volkspartij (C.V.P.) die in 1945 werd opgericht, situeert zich in het verlengde van het vooroorlogse katholieke blok. Op formeel vlak onderscheidt de nieuwe partij zich op twee punten: zij noemt zich "gedeconfessionaliseerd" en "unitair" (dit betekent dat zij uitsluitend beroep doet op het individuele lidmaatschap, en verklaart het principe van de "standenorganisatie" te verlaten). Hierbij moet nochtans worden nagegaan of voor bepaalde aspecten de continuïteit met de vooroorlogse situatie niet belangrijker is dan wat de stichters van de nieuwe partij in hun verklaringen stellen.

De politieke arena waar de C.V.P. in 1945 haar intrede doet, vertoont eveneens elementen van continuïteit en van breuk met de vooroorlogse periode, bv. het feit dat het V.N.V. en Rex zijn weggeveegd na de afstraffing van de collaboratie, en dus geen concurrenten meer zijn. De Belgische socialistische partij (eveneens verstrekkend van een nieuwe basis, in het verlengde van de vroegere Werkliedenpartij), de liberale partij en de communistische partij blijven de grote niet-confessionele partijen en lonken slechts sporadisch naar de christelijke kiezers.

De oprichting van de Union Démocratique Belge (U.D.B.) lijkt een potentiële factor van verandering te worden. De poging is origineel in die zin dat de partij wil reageren tegen de traditionele scheidingslijnen, die de Belgische politiek tot nu toe hebben gekenmerkt, en meer bepaald tegen de hokjesgeest, of "verzuiling", die elke gemeenschappelijke actie tussen katholieken en niet-katholieken onmogelijk maakt. De initiatief-

nemers van de U.D.B. trekken echter snel hun les uit de resultaten van de parlementsverkiezingen van februari 1946 - slechts één verkozene voor de Kamer - en besluiten de partij op te heffen.

Eén van de redenen van de mislukking is ongetwijfeld de terughoudende, zoniet vijandige houding van de kerkelijke overheid. Het ontbrak de U.D.B. nochtans niet aan sympathisanten in de sociale organisaties die deel uitmaakten van de christelijke arbeidersbeweging. Die steun was echter niet voldoende om de discrete maar doeltreffende tegendruk van de kerkelijke hiërarchie te ondervangen, en zeker niet om het vereiste kiezersaantal bijeen te brengen, nodig voor een parlementaire vertegenwoordiging met enige betekenis.

Tegelijkertijd was op het vlak van de syndicale acties de scheidingslijn tussen katholieken en niet-katholieken weer versterkt, daar de christelijke afgevaardigden heel snel hun deelname aan onderhandelingen voor de opbouw van een breed syndicaal front hadden opgezegd. Op dezelfde manier ruimden organisaties zoals "Mouvement Populaire des Familles" al gauw de baan voor duidelijk christelijk georiënteerde organisaties.

De grote politieke conflicten van na de oorlog - de koningskwestie van 1945 en 1950 en de schoolkwestie van 1950 tot 1958 - hadden de politieke gelederen in het katholieke kamp dichter doen aansluiten; de integratie van de sociale organisaties in de partij werd verstrekt, en bijgevolg ook de scheiding tussen katholieken en niet-katholieken.

De politieke monopoliepositie die de C.V.P. toendertijd innam - zij was de enige partij die wilde dat Leopold III zijn grondwettelijke bevoegdheden weer uitoefende, en de enige die de belangen van het katholiek onderwijs verdedigde - heeft er zeker toe bijgedragen dat zij zich als meerderheidspartij ging opstellen. Sinds de invoering van het algemeen stemrecht in 1919 zijn de parlementsverkiezingen van juni 1950 de enige waarbij één enkele partij in de twee Kamers de meerderheid van de zetels in de wacht sleept; in 1949 en 1958 behaalt de C.V.P. eveneens de meerderheid van de zetels in de senaat. Dit betekent echter niet dat de partij niet in de oppositie gaat, zoals dit van 1945 tot 1947 en 1954 tot 1958 het geval is geweest. Het is pas later, wanneer de christen-democraten enige electorale verliezen zullen lijden dat zij, mede ten gevolge van veranderingen binnen de andere partijen, de spil zullen worden van de regeringscoalities.

Bij de verkiezingen van 1950 bereiken de christen-democraten t.g.v. de op de spits gedreven politieke tegenstellingen na de koningskwesie, hun historische hoogtepunt in Vlaanderen. Het politieke klimaat is gunstig voor een globalisering van de eisen i.v.m. de nasleep van de oorlogspolitiek. De Vlaamse vleugel van de C.V.P. bezet het hele terrein dat vrijkomt door de verdwijning van het V.N.V. De operatie "verruiming" van 1949, waarbij nog controversiële Vlaamse vooraanstaande figuren weer in het politieke leven werden opgenomen, moet in die context gezien worden.

Bij de verkiezingen van 1958 bereiken de christendemocraten t.g.v. de op scherp gedreven politieke tegenstellingen, dit keer na de schoolkwesie, hun historisch hoogtepunt in Wallonië. Bepaalde segmenten van de katholieke opinie waren weinig te vinden geweest voor een daadwerkelijke mobilisatie n.a.v. de koningskwesie, maar bij de schoolkwesie spannen alle organisaties die opkomen voor de christelijke belangen samen, en men vindt ze terug in het Comité voor Vrijheid en Democratie en in de v.z.w. School en Gezin.

De geleidelijke institutionalisering van de aanwezigheid van sociale gesprekspartners in de advies-, bestuurs- en later ook in de overlegorganen, bevrijdt de partij in zekere zin van de last van de interne debatten tussen de verschillende strekkingen, door ze af te voeren naar geëigende overlegorganen buiten de partij.

Die strekkingen zijn weliswaar vaak goed herkenbaar en alhoewel de partij zich niet langer wil aandienen als standenpartij, berust haar structuur toch nog vaak op de vertegenwoordiging van de verschillende sociale belangen. Er treden vaak spanningen op, meer bepaald wanneer de plaatsen op de lijsten voor de verkiezingen aan kandidaten uit de verschillende standen moeten worden toegekend.

De jaren '50 betekenen tegelijkertijd het hoogtepunt van de particratie, met een sterke machtsconcentratie in de schoot van weinig talrijke en sterke partijen, en van de ver doorgedreven "verzuiling", met diepe sociologische verworteling van sterk opgedeelde structuren. Beide elementen zijn bevorderlijk voor de eenheid naar buiten toe van de katholieke wereld. De katholieken die weigeren de C.V.P. te beschouwen als de politieke vertegenwoordiging van hun keuze, lijken over geen uitdrukkingmiddel meer te beschikken en dus ook niet over een politiek bemiddelaar. Alleen een beweging als "Rénovation Wallonne" biedt misschien nog een alternatieve politieke uitdrukkingvorm.

De eenheid waarmee de katholieke wereld op politiek vlak naar buiten treedt stemt in die tijd ook overeen met de standpunten, zoniet de bezorgdheid, van de kerkelijke overheid.

Die eenheid lijkt soms bedreigd, maar in die periode zijn de versplinteringsverschijnselen nog marginaal. Bij de parlementsverkiezingen van 1954 slepen twee nieuwe formaties met christelijke verwijzing elk één zetel in de wacht, maar kennen achteraf een totaal uiteenlopend lot. Het "Rassemblement social-chrétien de la liberté" is een francofone, rechtse beweging, die nog tijdens legislatuur zal worden opgeslorpt, en wiens enige verkozene van 1954 na zijn terugkeer naar de schoot van de P.S.C., nog een belangrijke rol zal spelen, eerst in de M.I.C., later op de C.E.P.I.C.

De "Christelijke Volksunie" zal van haar kant na de volgende verkiezingen elke christelijke referentie in haar naam achterwege laten, en stelt zich steeds minder als dissidente partij op. Zij groeit uit tot een blijvend structureel element op de Vlaamse politieke scène, en situeert zich in de traditie van een zelfstandige en radicale Vlaamse parlementaire vertegenwoordiging, zonder dat zij daarom gelijkgesteld moet worden met de formaties die voor haar tot deze traditie behoorden.

3. Een zekere deconfessionalisering

Vanaf 1958 komt een heel betekenisvolle evolutie op gang: een aantal feiten, waarvan sommige tot een binnenlandse politiek behoren (meer bepaald het afsluiten van het Schoolpact) en waarvan andere een internationaal karakter hebben (zoals de ontwikkeling binnen de katholieke Kerk sinds het pontificaat van Johannes XXIII en Vaticaan II), stellen de weg open naar een relatieve deconfessionalisering van het politieke leven.

Deze ontwikkeling draagt wel een paradox in zich: de christendemocratische partij kent een electorale teruggang, terwijl tegelijkertijd het aantal leden van een organisatie zoals het Algemeen Christelijk Vakverband (A.C.V.) toeneemt; de godsdienstige praktijken nemen af, terwijl tegelijkertijd bepaalde katholieke structuren sterker staan dan ooit (cfr. het groeiend leerlingenaantal in de katholieke scholen). Die paradox is wellicht slechts schijn: die uiteenlopende motivering aan het

licht, een verscheidenheid die in de vroegere toestand verhol-
len bleef.

Vele partijen evolueren duidelijk naar een zekere vorm van pluralisme, met een verschillende benadering en met ongelijke resultaten. Vanaf 1961 verzaakt de liberale partij aan haar traditionele anti-klerikalisme en de nieuwe P.V.V. stelt zich open voor christelijke elementen: die opening is één van de redenen van haar electorale doorbraak in 1965. In 1964 wordt het F.D.F. opgericht, dat meteen van een pluralistische basis vertrekt. Ook het Rassemblement Wallon overstijgt, zoals het in 1968 het politieke toneel bestreedt, de vroegere filosofische en religieuze scheidingslijn. In mei 1969 lanceert de voorzitter van de toenmalige B.S.P. zijn "oproep tot vereniging van alle progressieven", een oproep die duidelijk voor de christendemocraten is bestemd. En in de loop van de volgende jaren maken de communisten hier en daar, naar aanleiding van bepaalde verkiezingen, gebruik van formules van "democratische en progressieve unie". In de partij is dus in het algemeen een zekere tendentie naar pluralisme merkbaar. Nog recentere partijen zoals U.D.R.T./R.A.D., Ecolo/Agalev, overstijgen meteen elke filosofische en religieuze opdeling, ongeacht hun recruteringswijzen.

De pluralistische ingesteldheid is ook buiten de partijen merkbaar: vooral in de jaren zestig brachten coördinatie-organen de verschillende componenten van de Vlaamse beweging enerzijds, en van de Waalse beweging anderzijds, bij elkaar. In de verschillende formules van "gemeenschappelijk front", die nu eens bij de syndicale organisaties, dan weer bij de mutualiteiten of bij de landbouworganisaties ingang vonden, werden de eigenheid en de onafhankelijkheid van elke partner veilig gesteld. Maar de integratie kon ook verder doorgedreven zijn: dit was bv. het geval voor de fusie, einde 1963, tussen de "Fédération nationale des classes moyennes" (F.N.C.M.), die voornamelijk in katholieke middens recruteerde, en "l'Union Nationale des Classes Moyennes", die zich buiten elke politieke of confessionele gebondenheid opstelde.

Deze fusie is trouwens bijzonder kenmerkend voor de toen aan de gang zijnde ontwikkelingen. De "Fédération Nationale des Classes Moyennes" was altijd één van de standen van de vroegere katholieke partij geweest. Net zo kenschetsend is de aansluiting bij de P.V.V. van de vroegere voorzitter van de F.N.C.M., die een belangrijke rol had gespeeld bij de kartelvorming van de katholieke organisaties naar aanleiding van de schoolkwestie.

De Leuvense kwestie (1968) drijft weliswaar een wig tussen C.V.P. en P.S.C., maar de christelijke sociale organisaties zullen toch gemeenschappelijke standpunten innemen t.o.v. de universiteit (dit was duidelijk het geval voor de U.C.L.).

4. De aanpassing aan de institutionele veranderingen

Omstreeks 1972 maken de christelijke arbeidersorganisaties een dubbele evolutie door: aan de ene kant verwerven de M.O.C. en het A.C.W. een bijna algehele zelfstandigheid, en anderzijds gaat de M.O.C. over tot een erkenning van het politieke pluralisme. Dat pluralisme slaat op dat moment op het christen-democratie van de P.S.C. en op de leden van het F.D.F. en het R.W. die dicht bij de M.O.C. staan.

Bijna tegelijkertijd gaat men in de schoot van de P.S.C. over tot een structurering van de politieke banden tussen de christen-democratie en eht C.E.P.I.C. Zo wordt de asymmetrie tussen de C.V.P., die nauw voeling blijft houden met haar sociale organisaties (A.C.W., Boerenbond, N.C.M.V.) en de P.S.C., waar de politieke banden tussen partij en sociale organisaties geïnstitutionaliseerd worden, steeds groter.

In het post-unitaire België, gekenmerkt door de institutionele veranderingen van de derde (1970) en de vierde (1980) grondwetsherziening, gaat de constellatie van de katholieke wereld er steeds complexer uitzien: er is niet alleen asymmetrie tussen de gemeenschappen, maar deze asymmetrie wordt bovendien geprojecteerd in bepaalde organisatiestructuren.

De parlamentsverkiezingen van 1981 vertonen een even grote electorale breuk als deze van 1965. Eens te meer ondergaan de christen-democraten een duidelijke verkiezingsnederlaag.

Het ligt voor de hand de electorale teruggang van de christen-democratische families in verband te brengen met de dalende kerkelijkheid. Toch mag men de uiteenlopende evoluties binnen de katholieke wereld niet over het hoofd zien. Bovendien moet men er ook rekening mee houden dat de inkrimping van het christen-democratische kiezerspubliek - en bijgevolg van hun parlementaire vertegenwoordiging - hun onderhandelingspositie nog niet diepgaand heeft ondergraven. Het geheel

van de evoluties in overweging nemend, zou men kunnen gewagen van een veralgemeende oververtegenwoordiging van de christen-democraten op politiek en administratief vlak.

In de ernstige economische crisis die het land doormaakt, loopt de taal die de christen-democraten hanteren groot risico als tweeslachtig te worden gekwalificeerd, net zoals de centrumpositie die zij innemen bijzonder oncomfortabel dreigt te worden.

De electorale teruggang van de christen-democraten, met een vooruitgang bij de liberalen en een bijna status-quo bij de socialisten, lijkt op het eerste gezicht gemakkelijk (al te gemakkelijk wellicht) te duiden: het verlies zou het gevolg zijn van een stemgedrag dat een te lange deling van de macht met de socialisten wil bestraffen, en zou dus logischerwijze gepaard gaan met winst voor de liberalen. Uit deze oppervlakkige verklaring zou men kunnen besluiten dat het trouw gebleven keizerskorps, dat dus het deel is dat het minst aanstoot nam aan het samengaan met de socialisten, ook het deel is dat nu het ergst is gekwetst door de coalitie met de liberalen (alhoewel toegegeven moet worden dat deze coalitie in de lijn lag van de resultaten van de verkiezingen) - deze redenering kan dus, zoals gezegd, op het eerste gezicht valabel lijken, maar moet toch verder nagetrokken worden.

Het blijft waar dat de latere evolutie binnen het A.C.W. en de M.O.C. die verklaring niet tegenspreekt. Uit onderzoeken binnen deze organisaties naar de houding tegenover de politiek en de uitdrukkingmogelijkheden op dit vlak, bleek een niet onaanzienlijke graad van ontevredenheid tegenover de C.V.P. en de P.S.C.

In de P.S.C. heeft men, na de verkiezing van een nieuwe voorzitter, geopteerd voor een beleid van inperking van het belang van de "families" voor de interne werking, de informatieve opdracht en de opinievormende taak van de partij.

Met als gevolg:

- het samengaan van elementen die niet tot een "familie" behoorden en een deel van het C.E.P.I.C. in het "Rassemblement du Centre" (Centrumverbond);
- een extreme terughoudendheid van de christen-democratie (M.O.C.)
- het vertrek van de meest extreme fractie van het C.E.P.I.C.

Na de coalitievorming werd de verwijdering van de M.O.C. nog duidelijker: de ingenomen standpunten situeerden de beweging bijna in de oppositie. Sinds 1982 is uit de M.O.C. een politieke beweging gegroeid met de naam "Solidarité et participation". Hun in het begin betrekkelijk vage opstelling trok diverse elementen aan met uiteenlopende politieke bindingen. De beslissing om van de beweging een partij te maken, en om in 1985 deel te nemen aan de verkiezingen, heeft natuurlijk een aantal aanhangers, die andere partijbindingen hadden, doen afhaken.

De situatie is niet helemaal vergelijkbaar met deze binnen het A.C.W., dat nog steeds nauwe banden heeft met de C.V.P. Toch leeft ook daar een strekking die op langere termijn een autonome politieke formatie van christelijke arbeiders wil stichten. Daartoe werd een speciale werkgroep opgericht (W.K.A.P.). Sommige leden hebben trouwens met de Vlaamse socialisten onderhandeld over een eventueel samengaan tijdens de komende parlamentsverkiezingen in november 1985 (P.A.K.S.).

Langs Vlaamse en Franstalige zijde doet zich dus hetzelfde voor, alhoewel met enige accentverschillen. Deze beweging wijst ongetwijfeld op diepgaande ontwikkelingen, ook al is het voorbarig om zich nu uit te spreken over de electorale kansen van deze initiatieven. Maar deze tendens mag dan veelbetekend zijn, het lijdt geen twijfel dat zij niet het hele fenomeen aan het licht brengt.

In de loop der jaren is de eenheid van politieke uitdrukking van de christenen op de helling komen te staan. De paradox is dat tijdens (of aan het einde van?) deze periode van uitholling van de religieuze praktijk, de christen kiezer het meest het hof wordt gemaakt; alle formaties (of toch bijna) richten zich expliciet tot hem, terwijl de niet-christen kiezer geenszins een vergelijkbare hofmakerij te beurt valt.